

FELSEFE DÜNYASI

2013/2 Sayı: 58 YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Ahmet İNAM

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Prof. Dr. İsmail KÖZ
Prof. Dr. Celal TÜRER
Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR
Doç. Dr. M. Kazım ARICAN
Araş. Gör. M. Enes KALA

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S
INDEX ve TUBİTAK/ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

PK 21 Yenişehir/Ankara
Tel & Fax: 0 312 231 54 40

Fiyatı: 25 (KDV Dahil)

Banka Hesap No: Vakıf Bank Kızılay Şubesi
IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Alınteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

SOMAESTETİK FİLOZOFU SHUSTERMAN: *Kendini Bilmenin Bir Yolu Olarak Somaestetik*

İbrahim YILDIRIM*

1949 yılında A.B.D’de doğmuş olan Richard Shusterman, pragmatist estetiğin günümüzdeki en önemli ismi olup, özellikle estetik alana kazandırdığı *somaestetik* kavramıyla bu alanda çalışanların dikkatlerini üzerine çekmektedir. Öyle ki, başta A.B.D. olmak üzere dünyanın birçok ülkesindeki felsefe, sanat ve sağlık gibi pek çok farklı alandaki akademisyeni etkisi altına almayı başarmıştır.¹ Ancak estetik görüşü üzerine uluslararası düzeyde incelemeler de bulunan Shusterman’ın somaestetik’ine dair ülkemizde yapılmış herhangi bir çalışma olmadığı gibi, ismi dahi bu alanda çalışan akademisyenler tarafından bilinmemektedir. Bu nedenle Shusterman’ın somaestetik’ine giriş niteliğindeki bu makale, onun somaestetik teorisini ana hatlarıyla tanıtmayı hedeflemiştir.

Shusterman’ın pragmatist estetik anlayışının en can alıcı noktasını oluşturan somaestetik, beden estetik deneyimdeki merkezi rolünü ifade eder. Ona göre, estetik deneyimde beden çok önemli bir role sahiptir; hatta tüm estetik algı ve beğenilerimizin kökeninde bedenimiz bulunur. Nitekim *Somaesthetics: A Disciplinary Proposal/Somaestetik: Bir Disiplin Teklifi* başlıklı yazısında beden-merkezli yeni bir disiplin teklifi olarak ‘somaestetik’ kavramını sunar.² Bu kavram aslında Shusterman’ın sadece estetiğe yaklaşımını değil, onun felsefî antropolojiye yaklaşımını da ortaya koyan bir kavramdır. Çünkü o, tıpkı John Dewey gibi, insanın bedensel ve biyolojik boyutu ile zihinsel ve kültürel boyutunun birbirinden ayıramayacağını düşünür. Ona göre de, zihinsel ve bedensel tepkiler felsefî bir sentez arayışı içindeki iki farklı olgu değildir ve dilbilimsel boyutta ayrı olan bu iki kelimenin geleneksel kullanımı aşılarak onların bir olduğunu gösteren ‘beden-zihin birliği’ kavramı kullanılmalıdır. İnsan, bedeni ve aklıyla, duyguları ve inançlarıyla ve diğer tüm özellikleriyle birlikte bütün bir varlıktır;

* M.E.B. Müfettişi, Dr.

1 Shusterman, yazılarında tüm çalışmalarının pragmatizm kapsamı içinde yer aldığını açıkça ifade eder. Bu nedenle, onun somaestetik görüşünün pragmatizmin estetik teorisi kapsamında yer aldığını unutmamak gerekir (Shusterman, Richard, *The Pragmatist Aesthetics of Richard Shusterman: A Conversation*(röportaj), Günter Leypoldt, A Quarterly of Language, Literature, and Culture, 48: 1, 2000c., s. 58).

2 Shusterman, Richard, *Pragmatist Aesthetics Living Beauty, Rethinking Art*, Second Edition, New York, Rowman&Littlefield, 2000a, s. 262.

tam da bu nedenle onu parçalara bölmeden beden-zihin bütünlüğü içinde ele almak gerekir.³ Oysa içinde yaşadığımız modern çağ insanı zihin-beden, akıl-duygu şeklinde birtakım ikiliklerle karakterize ederek parçalara ayırmıştır. Ne yazık ki bilgi akılla, sanat duyguyla eşleştirildiği için de akla verilen değer dolayısıyla sanatın ne olduğu tam olarak anlaşılamamış ve sanat layıkıyla takdir edilememiştir.⁴ Tam da bu noktada Shusterman, akıl-beden şeklinde bölünen hayatımızı yeniden bütünleştirebilmek için ‘beden-zihin birliği’ kavramını öneren Dewey’in⁵ açtığı yolda ilerleyerek bu birliğe işaret etmek için ‘soma’ kavramını teklif etmiştir. Çünkü ‘soma’ kavramı, dinamik ‘ruh’ ve ‘zihin’ kavramının tersi olan pasifliği akla getirmekten, ‘beden’ kavramının çağrışımı bu yönde gerçekleşir. Bunun için bizlere insanın tek yönünü düşündüren ‘beden’ kelimesi yerine ‘soma’ kelimesinin kullanılması daha uygundur.

Eski Yunanca’da “beden” ya da “gövde” demek olan σώμα kelimesinden gelen ‘soma’, yine eski Yunanca’da “bedensel” anlamındaki *sōmatikós* kullanımıyla Fransızca’ya *somatique*, Almanca’ya *somatisch*, İngilizce’ye de *somatic* olarak geçmiştir.⁶ Söz konusu kavram, Batı dillerinde, “bedensel” anlamına gelen ‘somatik’ formuyla sıfat olarak kullanılmakta olup, daha çok bedeninin fiziksel yönüne işaret etmek istenildiğinde tercih edilmektedir; tıpkı psikiyatri ve psikolojideki “psiko-somatik davranış bozuklukları” ifadesinde olduğu gibi. Shusterman ise, Batı dillerinde yaygın olan bu kullanımı, etimolojik köküne de uygun bir şekilde isim olarak kullanmakla kalmayıp bileşik sözcük yaparak yeni bir terim meydana getirmiştir. Bu bileşik sözcüğü, dilimize doğrudan ‘beden-estetik’ şeklinde çevirmek mümkündür. Ancak bu kullanımın dilimizdeki çağrışımları tam da Shusterman’ın özellikle kaçındığı anlamları akla getirdiğinden ‘somaestetik’ teriminin kanımca orijinal haliyle ya da en azından “beden-merkezli estetik” olarak kullanılması uygun olur.

Somaestetik, kavram olarak her ne kadar ilk kez Shusterman tarafından kullanılmışsa da, içerik bakımından felsefe tarihinde görebileceğimiz bir olguya işaret eder. Nitekim Shusterman da, William James’in pragmatizmi ile kendi somaestetik görüşü arasında birçok bakımdan paralellik bulunduğunu, Dewey’in pragmatik estetik teorisinde söyledikleriyle aslında kendi somaestetik görüşünü açıkladığını belirterek, ‘somaestetik’ adlandırmasının, tıpkı James’in *pragmatizm*’i tanımlarken ifade ettiği gibi, “bazı eski düşünme biçimlerinin yeni

3 Shusterman, Richard, *Body Consciousness A Philosophy of Mindfulness and Somaesthetics*, New York, United States of America, Cambridge University Press, 2008, s. 183-187.

4 Sartwell, Crispin, *Yaşama Sanatı Dünya Tinsel Geleneklerinde Gündelik Hayatın Estetiği*, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 211.

5 Wood, Robert E., *Placing Aesthetics: Reflection On The Philosophic Tradition*, Ohio University Press, 2000, s. 246.

6 <http://www.nisanyansozluk.com>

adı” olarak düşünülmesi gerektiğini ileri sürmüştür.⁷ Ona göre James, estetiğin somatik kökenine işaret etmiş, estetik boyutun tüm insanî deneyimlere nasıl yayıldığını açıklamış, Dewey de sanatı estetik deneyim merkezinde ele alarak sanatın hayatla koparılan bağlarını yeniden kurmuştur.⁸

James’e göre, estetik duygular da dâhil olmak üzere tüm duyguların temelinde bedenimiz vardır. Çünkü duygu, “birtakım uyarıcılardan kaynaklanan psikolojik durumları aklın algılaması” demektir. Aslında bu tanımı onun çok ünlü şu örneği ile birlikte düşünmek daha yerinde olur: Genel kaniya göre, bir ayı ile karşı karşıya gelen insan ayıyı görür, korkar ve bunun sonucunda da kaçır. Ancak bu sıralama, James’e göre “ayıyı görür ve kaçır, sonucunda da ayıdan korkar” şeklinde değiştirilmelidir. Çünkü duygu, aklın “adrenalin seviyesini, kalp atışını” vb. algılamasıdır.⁹ Diğer bir deyişle James, “bizi sinirlendiren, korkutan ya da neşelendiren bir şeyi fark ettiğimizde, öncelikli olarak bu algıladığımız şeyden zihinsel bir duygu elde etmediğimizi”, bunun yerine “bedensel değişikliklerden sonra ona neden olan gerçeği fark ettiğimizi” ve ondan sonra değişimlerin duygusuna sahip olduğumuzu iddia eder.¹⁰ Shusterman’a göre, eğer James’in söylediği gibi duygularımız ve bedensel değişimlerimiz arasında böyle bir bağlantı varsa, bu, değişimlerin duygusunun gelişkin bir farkındalığının duygularımızı daha iyi anlamak için yardımcı olabileceği anlamına gelir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, duygularımızın farkında olmadan endişeli ya da sıkıntılı olabiliriz; çünkü bizde endişe ya da sıkıntı meydana getiren duygunun ne olduğunu genellikle tam olarak ayırt edemeyiz. Fakat bedensel değişimlerimize karşı duyarlıysak, bizi endişelendiren ya da üzen şeyin tam olarak ne olduğunun farkına varmadan önce bile, duygusal rahatsızlığımızın farkına varabilir ve onunla ilgilenebiliriz. Örneğin, bir beyzbol oyununda sopayı nasıl tuttuğuna dikkat eden, esnekliğini engelleyen ve görüşünü bozan şeyleri keşfedebilen bir oyuncu, dikkatini bedenine değil de topa odaklamış bir oyuncuya nazaran çok daha iyi bir şekilde topa vuracaktır. Bu noktada bilinçli dikkat, oyuncunun bedenine ve bedensel duygularına yöneltilmelidir; böylece kişi yanlış alışkanlıklarını keşfedebilir, onları engelleyebilir ve daha etkili bir alışkanlık elde edene dek pozisyonunu, hareketini ve duruşunu değiştirebilir. İstenen alışkanlık elde edilince de, kişi ihmal edilen temele geri dönebilir ve vurmaya hedeflediği topa eskisinden çok daha iyi bir şekilde odaklanabilir.¹¹

7 Shusterman, Richard, 2000c., *a.g.e.*, s. 58.

8 Shusterman, Richard, “The Pragmatist Aesthetics of William James”, *British Journal of Aesthetics*, Oxford University Press, vol. 51, number 4., 2011, s. 360.

9 James, William, “What is an Emotion?”, *The Emotions*, Knight Dunlap(ed.), The United States of America, Williams and Wilkins Company, 1922, s.13.

10 James, William, *The Principles of Psychology*, The United States Of America, The President and Fellows of Harvard College, 1981, s. 1062-1092.

11 Shusterman, Richard, 2008, *a.g.e.*, s. 150-167.

Bedenin estetik bir temele sahip olduğu ve estetiğin tüm insan deneyimlerine yayıldığı kabul edildiğinde, sanatın yaşamla bağlantısını koparan tüm estetik teorilerin kapı dışında kaldığı görülür. Shusterman'a göre de, tıpkı Dewey gibi, sanatı dışsal bir yapım olarak ele alan sanat teorilerinin sanat ile hayat arasındaki kopardığı bağı yeniden kurabilmek için, sanatı deneyim olarak yeniden ele almak gerekir.¹² Ona göre, 'deneyim' kavramı yaygın anlayışın tersine sadece psikolojik bir kavram değildir; deneyim, bir kişinin özel duyguları ve düşüncelerinden ziyade, kişinin dünya ile etkin ve bilinçli bir uyumunu açıklar.¹³ Çünkü insan içinde yaşadığı doğal ve toplumsal çevreyle sürekli bir etkileşim halindedir ve deneyim de organizmanın çevresiyle etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır.¹⁴ Bu noktada estetik deneyim, diğer tüm deneyimlerden farklı olarak doğrudan ve aracısız olma özelliğiyle ayırt edilmektedir. Bu deneyim öyle doğrudan ve aracısız yaşanır ki, deneyimin tecrübe edilmesi esnasında zihni çelen rastgele düşüncelere ve sistemli analitik düşünmelere kesinlikle izin verilmez. Bu nedenle estetik deneyimin ayırt edici özelliği, özne ile nesne arasında bir ayrımın olmadığı ve organizma ile çevrenin yok olarak tek bir vücut haline geldiği anda oluşan bir deneyim olmasında yatar. Özne ile nesnenin özdeş olduğu böyle bir durumu içeren insanî deneyimin bu en yüksek formu, aynı zamanda bütün deneyimlerin nihai noktasıdır.¹⁵ Öyle ki, bir sanat eseriyle karşı karşıya gelen alımlayıcı, bu karşılaşmanın "şimdisinde" yaşadığı estetik deneyimle aslında hayatla bütünleşmektedir. Bu nedenle, sanatsal deneyim, Türer'in de belirttiği gibi, insanın dünya ile etkileşimini tamamlayan, dünyayı tamamlayıcı bir deneyimi temsil etmektedir.¹⁶

İşte James'in başlattığı ve Dewey'in de teorileştirdiği bu yaklaşım, Shusterman'ın somaestetik stratejisi ile bir "metot" formunu da alarak tamamlanmıştır. Shusterman kelime anlamı itibarıyla beden duyarlılığı, bedensel duyarlılığın bilinci veya bu bilinci artırmanın yolunu sunan disiplin anlamında kullandığı somaestetik'i, bir kişinin deneyimlerinin eğitici çalışması ile estetik beğenin yeri olarak bedenini kullanması ve yaratıcı biçimde kendi kendine şekil vermesi olarak tanımlar. Ona göre, genel olarak bu şekilde ifade edilebilecek olan somaestetik, aslında estetiğin her konusuyla ilgilenir; çünkü bedeni, sadece estetik değerlerin bir objesi olarak değil, onu estetik olan ve olmayan tüm diğer objelere

12 Shusterman burada duygu, sezgi, biçim gibi sanatı tek yönüyle ele alarak yaşanan hayatın dışında bırakan teorileri kastetmektedir.

13 Jackson, Philip W., *John Dewey and the Lessons of Art*, New Haven and London, The United States of America, Yale University Press, 1998, 3.

14 Dewey, John, *Art as Experience*, New York, Capricorn Books, 1958, s. 1-44.

15 Dewey, John, "Having an Experience," *The Problems of Aesthetics*, Eliseo Vivas and Murray Kriger(ed.), New York, Holt, Rinehart and Winston, 1966, s. 326-342.

16 Türer, Celal, *Pragmatik Estetik: John Dewey'in Sanat Felsefesi*, Kayseri, Laçın Yayınları, 2009, s. 52-62.

karşı duyulan ilgiyi arttıracak önemli bir duyusal araç olarak sunar.¹⁷ Tam da bu nedenle somaestetik, bu türden bir bedensel dikkati oluşturabilecek ya da onu geliştirebilecek pratik ve bedensel tüm disiplinlere adanmıştır.¹⁸ Başka bir deyişle, somaestetikğin alanı, modern estetikğin çizdiği sınırların ötesinde çok daha geniş bir alana tekabül eder.

Shusterman'a göre, modern estetikğin kurucusu olarak kabul edilen Baumgarten'in estetik görüşü, estetiği "duyumsal algı bilimi" olarak tanımlamasına rağmen, "soma/beden" yönünden eksik kalmıştır. Çünkü Baumgarten duyularla ilgili her ayrıntıya değindiği estetikğinde bedene hiç yer vermemiştir. Oysa duyular bedende yer alır ve bedene aittir; üstelik bedenin içinde bulunduğu durum ve koşullardan da önemli ölçüde etkilenir. Zira duyumsal algımız, bedenimizin nasıl hissettiğine, ne arzu ettiğine, ne yaptığına dayalı olarak değişmektedir.¹⁹ Ona göre Baumgarten'ın bedeni görmezden gelmesi yüzünden estetikte beden hep ihmal edilmiş ve bu eksiklik Kant, Hegel gibi düşünürlerce de devam ettirilerek günümüze kadar gelmiştir. Bugün bedene yönelik ilgi artmaya başlamışsa da felsefî anlamda gelinmesi gereken noktaya henüz gelinmemiştir. Çünkü günümüzdeki estetik beden idealleri, bedensel güzelliğin deneyimini zenginleştirmek yerine kozmetik endüstrisinin kazançlarını artırmayı hedefleyen sığ klişeler tarafından esir edilmiştir. Oysa bedeni çeşitli estetik kullanımların ve hazların arasından abartılı kol kaslarının kaba görüntüsüne indirgemeyen somaestetik, egzersizin alanından zayıf göz kaslarımızı ya da görünmez haz tomurcuklarımızı çıkarmaz; hatta bedeni günümüz reklam endüstrisinin tüketim amaçlı kullandığı "abartılı pazıların kaba görüntüsüne" indirgemek yerine, onun hayatı geliştirici değeri olan estetik potansiyelinin fark edilebilmesi için uğraşır.²⁰

Modern estetik estetiği genellikle güzellikle ya da sanatla sınırlandırmıştır. Shusterman'a göre ise, estetik, sadece sanatla ya da güzellikle sınırlandırılabilir, estetik olanı estetik olmayandan ya da sanatsal olan ile olmayanı birbirinden ayırmamızı sağlayan farklılıkları belirlemekle yetinilecek bir alan değildir. Ona göre estetikğin böyle bir dar alana sıkıştırılmasının nedeni, modernizmin her şeyi ikiliklere bölen ve ortaya çıkan parçaları da kendi aralarında bir değer sıralamasına koyan yaygın anlayışıdır. Bu yaygın anlayış, aslında ideal bir yaşama sanatı olan estetiği, tıpkı felsefe gibi geniş bir duyumsal algı alanını kapsamasına rağmen salt dışsal bir ürün olarak değerlendirdiği için, güzelliğin ve güzel sanatların dar kapsamına indirgeyerek sıradan bir üniversite disiplinine dönüştür-

17 Shusterman, Richard, *Performing Live Aesthetic Alternatives for The Ends of Art*, London, Cornell University Press, 2000b, s. 263-278.

18 Shusterman, Richard, 2000a, *a.g.e.*, s. 267.

19 Shusterman, Richard, 2000a, *a.g.e.*, s. 263-266.

20 Shusterman, Richard, 2000a, *a.g.e.*, s. 278.

müştür. Oysa estetiğin felsefenin en temel amacında birleşen çok önemli bir işleve sahip olduğuna savunan Shusterman'a göre, felsefenin asıl amacı olan ideal yaşamın gerçekleşmesini sağlamak ancak estetiğin beden ile aralarındaki bağına doğrudan ortaya koyan somaestetik ile mümkündür. Bu bakımdan o, somaestetik görüşü ile Baumgarten'in estetiğinde görülen beden ihmalini sona erdirmeyi ve felsefenin yaşama sanatını gerçekleştirebilmesine imkân sağlamayı hedeflemiştir. Onun, estetik alana beden merkezli bir somaestetik önerisi sunmasının nedeni bundan başka bir şey de değildir.²¹ Ancak *somaestetik*, estetik ya da güzellik teorisi olarak bilinen modern sanat felsefesinin ana başlıklarına yönelmekten daha çok Baumgarten'in anladığı anlamdaki bir estetiğe odaklanmıştır. Çünkü Shusterman'a göre, bu yaklaşım bedeni ihmal etmiş ve beden bilincine dikkat çekmemiş olsa da en azından estetiği dar bir çerçeveye indirgememiştir.²²

Shusterman, yaklaşık 3000 yıllık bir tarihe sahip olan felsefe alanına yeni bir disiplin teklif etmenin kibirden kaynaklanan düşüncesizce bir hareket olarak algılanabileceğini, üstelik bedene odaklanmış bir disiplinden bahsetmek bu durumu daha da anlamsızlaştırmak olarak düşünülebilecekse de, bu riski göze alarak somaestetik felsefenin bazı amaçlarını gerçekleştirmesine nasıl yardımcı olabileceğini açıklamaya çalışmıştır. Çünkü onun amacı somaestetik yeniliğini değil, işe yararlılık potansiyelini göstermektir. Ona göre bu potansiyel de zaten felsefenin ve estetiğin en derin kökenlerinden bazılarını harekete geçiriyor olmasından ileri gelmektedir.²³

Hatırlanacağı üzere Sokrates'ten beri felsefede öncelikli olarak öne çıkan temel sorunlardan biri kendini bilmektir: *Kendini bil!*²⁴ Diğer bir deyişle, felsefenin bilişsel amaçlarının başında tekil ya da tikel bir varlık olarak değil de tümel bir varlık olarak insanı bilmek ya da insan ideasını bilmek gelmektedir. Bu bağlamda, felsefe tarihinde karşımıza çıkan teorilerin hepsinin bir şekilde insanın kendini bilme yolunda gösterdiği çabanın sonucunda ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Shusterman'a göre, "kendini tanıma" felsefenin asıl bilişsel amaçlarından biri ise, bilginin bedensel boyutunun yok sayılması mümkün değildir. Çünkü bedenin sadece dış şekli ile değil aynı zamanda –hatta daha çok– deneyimleri ile ilgili olan somaestetik, bedensel durumlarımızın ve duyularımızın

21 Shusterman, Richard, 2000b, *a.g.e.*, s. 266-267.

22 Maus, Fred Everett, "Somaesthetics of Music", *Action, Criticism and Theory for Music Education*, Wayne Bowman(ed.), The refereed journal of the Mayday Group, Vol.9, No.1, 2010, s.13.

23 Shusterman, Richard, 2000a, *a.g.e.*, s. 262.

24 Ortaçağ'da felsefenin iki temel problemi genellikle *Tanrıyı Bilmek/Cognitionem Dei* ve *Kendini Bilmek/Cognitionem Sui* olarak ifade edilmiş, modern felsefede de "kendini bilmek" sorunu farklı felsefi görüşlerde önemini hep korumuştur.

bilinçliliğini artırmaya çalışır; böylelikle de hem geçici ruh hallerimizi hem de kalıcı davranışlarımızı anlamamızı sağlar. Bu ise normal koşullarda fark edemediğimiz ve aslında sağlığımızı, performansımızı olumsuz etkileyen bedensel bozukluklarımızı saptamamıza ve iyileştirmemize imkân verir.²⁵ Söz gelimi, soluk alışımımızı çok nadiren fark ederiz ama ritmi ve derinliği ile duygusal halimizin çok açık bir kanıtıdır. Bu da demektir ki, duygularımızın farkında olmayıp onların bizi yanlış yönlendirmesine karşı savunmasız kalabileceğimize, soluk almanın bilinci bize sınırlı, gergin ya da endişeli olduğumuzu fark ettirebilir. Aynı şekilde, normal koşullarda gerginlik yaratan bir kasın kronik kasılması fark edilmeyebilir, çünkü alışkanlık haline gelmiştir. Bu kronik kasılma fark edilmediği için de hafifletilemez, sonuç olarak meydana gelen sıkıntı ve rahatsızlık da iyileştirilemez. Fakat fark edilmesi için bedensel bir uygulama yapılırsa, acı veren, duyguları körelten, estetik duyarlığı, bilinci ve zevki azaltan sağlıklı koşulları değiştirmek ve onlardan kaçınmak için bir imkân doğar.²⁶

Genel bir kabul olarak kendini bilen insanın “kötü” olandan uzaklaşacağı ve “iyi” olana yöneleceği ileri sürülebilir. Çünkü o, bir insan olarak taşıdığı imkânların bilincinde olacaktır. Felsefede kendini bilmenin önemi de zaten buradan ileri gelir. Erdem ya da tek tek erdemler, dolayısıyla da erdemli eylemler felsefenin hem bilişsel hem de etik düzlemdeki en önemli amaçlarından biridir ve bunlara ulaşmak için de kendini tanımaya, bu felsefi bilgiye ve aynı zamanda da etkili bir iradeye ihtiyaç vardır. Zira hareketler sadece beden tarafından yapıldığından, irademizin gücü –hareket edeceğimiz şekilde hareket etme yeteneği– bedensel güce dayanır. Somaestetik, bedensel deneyimlerimizin disiplini yoluyla etkili bir iradenin pratikte elde edilmesini sağlar –ki bu, iradenin davranış üzerinde somut bir uygulamasının ustalığından başka bir şey değildir. Çünkü bedenimize istediğimiz bir hareketi yaptırılmazsak, doğru hareketi bilmek ve yapmayı arzu etmek hiçbir işe yaramayacaktır. Oysa yapmak istediğimiz ama yapamadığımızı düşündüğümüz bedensel bir davranışı yapamamamızın tek nedeni, sadece yetersiz somaestetik bilinçtir.²⁷ Shusterman konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bir golf oyuncusundan örnek verir: Başını aşağıda tutmaya ve gözlerini toptan ayırmamaya çalışan bir golf oyuncusu, aynen böyle yaptığını düşündüğü –ya da sandığı– halde başarısız oluyorsa neden başarısız oluyor olabilir? Bunun cevabı basittir: Aslında, başarısız olan bilinçli iradesidir. Öyle ki, kökleşmiş bedensel alışkanlıkları iradesini ezip geçmiş ve hatasını bile fark edememiştir; çünkü artık alışkanlık haline gelmiş duyu algısı o kadar deforme olmuştur ki yapmaya niyetlendiği hareketi gerçekten yapıyormuş gibi hissedebilmektedir. İşte bizler

25 Shusterman, Richard, 2000a, *a.g.e.*, s. 268.

26 Shusterman, Richard, 2000a, *a.g.e.*, s. 269.

27 Shusterman, Richard, 2000a, *a.g.e.*, s. 269.

de davranışlarımızın pek çoğunda, iradesini güçlendirecek bedensel duyarlılığa sahip olmadığı için iradesi güçlü ama etkisiz olan ve sonuçta fark etmeden “başımı kaldıran” bir golf oyuncusu gibiyizdir. Shusterman’a göre, bu örnekte anlatılan durum bizim için her bakımdan büyük bir engel oluşturmaktadır. Öyle ki, bu engel aşılmadığı takdirde insanın kendini tanıması imkânsız olduğu gibi, felsefenin amacına ulaşması da mümkün değildir. Çünkü daha önce de ifade edildiği gibi, felsefenin temel amaçlarından biri insanın kendini bilmesi ve erdemlere uygun eylemlerde bulunmasıdır. Erdem ise kişinin diğer konularda olduğu gibi bedensel alanda da mükemmelleşmesini talep ettiğinden, bu türden bir bedensel yanlış algılama ve irade zayıflığı insanın erdeme ulaşmasını engeller.²⁸ Dolayısıyla kişilerin yalnızca psikolojik hâkimiyetlerini kazanmaları açısından değil, erdemli davranışlar sergileyebilmeleri için de bedensel bilinci arttırmaya yönelik bir beden eğitimi ön koşuldur. Bu da, bedeninin eğitilmesi meselesinin, aslında, kişi etiğinin kalbini oluşturduğu anlamına gelir.²⁹ Bu nedenle denebilir ki, hayatı geliştirici değeri olan bedeninin estetik potansiyelinin fark edilebilmesi için somaestetik bir yaklaşım şarttır.³⁰

Felsefenin gerek varlık, gerek insan gerekse sanat ile diğer insan ürünleri hakkında hakikate ulaşmak istediği, aynı zamanda da doğru eylemde bulunmanın ve iyi yaşamının yollarına ulaşmayı amaçladığı düşünüldüğünde, somaestetik felsefi değeri yadsınamaz bir biçimde ortadadır. Çünkü doğru eylemde bulunabilmek ve iyi yaşayabilmek için gerekli diğer şartların yanı sıra iradenin aklın kontrolünde olması ve duygularla bedeninin de iradenin kontrolü altında olması gerektiği antik çağdan bu yana savunulan bir düşüncedir. Aksi takdirde akıldan yoksun bir beden muhtemelen geçici ve dağınık çeşitli heveslere yönelecek, sonunda da büyük olasılıkla hüsrana uğrayacaktır. Antik Yunan filozoflarından Platon’a göre, insan ruhunun akıllı yanı, irade yanı, arzu ve istekler yanı olmak üzere üç yönü vardır. Bir diğer antik Yunan filozofu Aristoteles’e göre de, insanın logoslu (akıllı) ve alogoslu (akıllı olmayan) olmak üzere iki yönü vardır ve alogoslu yanı da irade ve arzular olarak kendi içinde ikiye ayrılır. Platon *Devlet*, Aristoteles de *Nikomachos’a Ethik* adlı eserinde, doğru eylemde bulunmak için insanın akıl yanına uygun hareket etmesi gerektiğini, iradenin de ancak akla göre hareket ettiği takdirde doğru eyleme ulaşabileceğini, bedeninin arzu ve isteklerinin de yine akıllı yanın istekleri ile uyumlu olması halinde iyilik ve mutluluk getireceğini açıkça ifade etmişlerdir.³¹ Hatta Platon beden-zihin birliğinin önemine işaret

28 Shusterman, Richard, *a.g.e.*, s. 269.

29 Shusterman, Richard, 2000a, *a.g.e.*, s. 270.

30 Shusterman, Richard, 2000a, *a.g.e.*, s. 278.

31 Platon, *Devlet*, Çev. Sabahattin Eyuboğlu-M. Ali Cimcoz, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1992, s. 129-131; Aristoteles, *Nikomachos’a Ethik*, Çev. Saffet Babür, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1988, s. 26-27.

ettiği *Timaios* adlı diyalogunda “ne vücudu ruhsuz ne de ruhu vücutsuz harekete geçirmemek, ta ki birbirine karşı kendilerini koruyarak ikisi de dengelerini kur-sunlar ve sağlıklarını korusunlar” demiştir.³² Demek ki, insana düşen görev iki yanı arasındaki dengeyi iyi kurmasıdır. Bunu yapabilmek için de iradenin akıl-dan uzaklaşmaması gerekir. Aksi takdirde insan sadece bedensel zevk ve hazlar tarafından belirlenirse, Platon’un deyişiyle, “kendinin kölesi” olur. Oysa insanın “kendinin efendisi” olabilmesi için, bu türden zevkleri aklın buyruğuna alması şarttır.³³ Bu türden zevklerin hayvanlarla ortak olan bazı hazlarla ilgili olduğunu ve bundan dolayı bu haz kaynaklarının hayvansal olduğunu söyleyen Aristoteles de, söz konusu zevklerle ilgili duyunun insan olarak değil de hayvan olarak biz-de bulunduğunu, bu nedenle “en çok böyle şeylerden hoşlanmanın hayvanca bir şey” olduğunu ifade etmiştir.³⁴

Görüldüğü gibi, Shusterman’ın somaestetik stratejisi, James ile Dewey’in pragmatist estetiğine dayanmakla birlikte, bir taraftan da antik çağın Yunan fel-sefesinde temellenmektedir. Hatta onun somaestetik düşüncesinin köken olarak Konfüçyüsçülük gibi Doğu-Asya bilgeliğine kadar uzandığını söylemek de müm-kündür.³⁵ Ünlü Japon düşünür Yuasa Yasuo da, doğru bilgiye sadece teorik düşün-meyle değil, bedensel tanıma ve fark etme aracılığıyla ulaşılabileceğini belirtmiş ve derin bir zihin-beden eğitimi anlamına gelen Shugyo öğretisi ile düzenli bir beden eğitimi salık vermiştir. Shugyo öğretisinin yanı sıra çağımızda beden bakımı üzerine Aleksander tekniği, Feldenkrais metodu ve biyoenerji gibi çeşitli beden disiplinleri de vardır. Günümüzdeki bu somaestetik perspektifler de, tıp-kı Shusterman’ın somaestetigi gibi, dünyanın bilgisinin bedensel duygularımızı reddetmekle değil, onları mükemmelleştirmekle geliştirilebileceğini savunmak-tadır.³⁶

Shusterman’a göre, estetik faktörler etik alanda önemli ölçüde etkilidir. Çünkü insanlar, her ne kadar iyi olduğuna inandıkları şeyleri gerçekleştirmek için bir görev bilinciyle eyleme yöneldikleri düşünülse de, aslında ahlâkın kendilerine “çekici” gelen davranış modellerine göre hareket etmektedir. Dolayısıyla iyi olanı gerçekleştirmek istemenin de estetik bir yönü vardır. Daha açık bir deyişle, somut bir durumda karşımıza çıkan mümkün eylemler arasından, nedenleri farklı da olsa, o an bizi en çok “etkileyen” eylemi seçeriz. Etkilenimin duygusal ve duygu-

32 Platon, *Timaios*, Çev. Erol Güneş-Lütfi Ay, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2001, s. 104.

33 Platon, 1992, *a.g.e.*, s. 120.

34 Aristoteles, 1988, *a.g.e.*, s. 66.

35 Tüm Doğu-Asya bilgeliğinde ve bunlara dayalı olarak yapılan meditasyon çalışmalarında tam konsantrasyonun sağlanabilmesi açısından beden egzersizleri önemli bir yer tutar –ki, merkezinde felsefi aydınlanma bulunan Asya’daki Hatha yogasının, Zen meditasyonunun ve T’ai chi ch’ua için beden eğitimi elzemdir.

36 http://www.lion-gv.com/v08/shugyo/html/what_is_shugyo.html.

sal bir boyuta sahip olduğu ise yadsınamaz bir gerçektir –ki bu estetik bir öğedir. İnsanlar kendilerine en çok çekici gelen ahlakî eylemi seçmeye yöneldikleri için de “nasıl yaşamalıyız” sorusu etikten daha çok estetiğin bir sorusudur. Öyle ki, zihnimdeki nasıl bir ben tasarımının ya da nasıl bir hayat tasarımının beni mutlu edeceğini düşünüyorsam, ona göre eylüyor ve ona göre bir hayat yaşıyorum.³⁷

Estetik faktörlerin etik alanda etkili olması gibi, etik de estetik alanda etkilidir. Çünkü estetik beğenilerimiz, sosyal çevremiz ve bu çevrede ifade edilen etik değerler tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla genellikle birbirinden bağımsız, hatta birbiriyle çelişkili olarak değerlendirilen bu iki alan arasında çatışmadan ziyade bir çakışma söz konusudur. Yaygın olarak düşünülenin aksine, haz ya da zevk ahlâksal anlamda kötü bir eylemi gerektirmediği gibi, böyle bir şeyin bize estetik bir zevk vermesi de mümkün değildir. Bunun içindir ki, bizi etik anlamda dehşete düşüren şeyler estetik olarak da tiksindirmeye meyillidir ve aynı şekilde etik olarak bize kendini beğendiren şeyler estetik olarak da bizde hoş bir duygu oluşturmaya meyillidir.³⁸ İşte somaestetik görüşüyle beden estetik ve etik ile yakın ilişkisini ortaya koyan Shusterman için beden eğitimi insana iyi, doğru, güzel ve mutlu yaşamın kapılarını açacak bir anahtar konumundadır.

Yukarıda belirtildiği gibi, günümüzde beden eğitimini kişi etiğinin âdeta kalbi olarak gören, beden eğitimini akıl sağlığı ve kişinin psikolojik hâkimiyeti için bir ön koşul olarak düşünen başka görüşler de mevcuttur. Aleksander tekniği, Feldenkrais metodu, biyoenerji, shugyo öğretisi gibi bu görüşler, bir kişinin bedeni ve psikolojik gelişimi arasında karşılıklı bir etkileşim olduğuna inanmakta ve bu görüşü destekleyen birçok uygulayıcı da bu doğrultuda beden terapileri yapmaktadır.³⁹ Shusterman’ın bizzat kendisi de Feldenkrais Metodu’nun sertifikalı bir uygulayıcısı olup, *somatik terapist* ünvanı ile pratik egzersizleri ve gösterileri içeren dersler vermekte; hatta çeşitli somatik engellerin tedavisinde görev almaktadır. O, bedeni eğitmeye yönelik uyguladığı bu tedavilerde, bedenin işlevsel performanslarını düzenlemeyi amaçlamaktadır.⁴⁰

37 Kanın hava temasıyla birlikte nasıl temizlendiğini, tüm dolaşım sisteminin nasıl yeniden hareketlendiğini ve güçlendiğini hissederek derin nefes almanın verdiği keyfin bile estetik bir değeri olduğu bugün konuşulan bir iddidir (Shusterman, Richard, 2000a, *a.g.e.*, s. 262).

38 Shusterman, Richard, 2000c, *a.g.e.*, s. 57-71.

39 Feldenkrais ve biyoenerji gibi yukarıda adı geçen bedensel terapi uygulamalarında, insanların gevşemeleri ve pasifleşmeleri sağlanarak bazı şeyleri daha keskin bir biçimde hissetmeleri amaçlanmaktadır. Günümüzde Alexander Tekniği de dâhil olmak üzere bu tür teknikler, bedensel öz-farkındalığı ve bilinçli kontrolü vurgulayan metotlar olarak çalışmalarına devam etmektedir.

40 http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Shusterman.

Açıktır ki, beden, inkâr edilemez bir şekilde varlığımızın çok önemli bir parçasıdır. Onu dikkate almamak da, onun etkilerini hayatımızdan çıkarıp atmamızı sağlamaz, hatta belki de yanıp-sönen ateşinde savrulmamıza neden olur. Bu nedenle, bedeni konu olarak ele almak, kendi başına değerli olduğu gibi, pragmatik olarak da değerlidir. Öyle ki, pratik bir metotla eğiteceğimiz bedenimizin gerçekten bizim istediklerimizi yapmasını istemediklerimizi de yapmamasını sağlayarak tam anlamıyla bizim kendi bedenimiz olmasını sağlayabiliriz. Shusterman'a göre, bu amaca ancak beden merkezli bir estetik yaklaşımla ulaşmak mümkündür. Çünkü bedeni "doğru" yönetmenin yolu, daha önce de ifade edildiği gibi, duyguları "doğru" yönlendirebilmekten geçer. Duygular ise bedene aittir ve beden tarafından yönetilmektedir. O halde bedenin gelişmiş yönetimiyle duygularımızın gerçek fonksiyonel performansını düzeltmek somaestetik bir bilinci gerektirir. Ancak insanlarda bu disiplini sağlayabilecek yeterli bir somaestetik bilinç yoktur. Bu bilinç olmadığı ya da yeterli düzeyde olmadığı için de insanlar duyguları ve bedenleri üzerinde bir hâkimiyet kuramamaktadır. Bu nedenle de dünyamız yapmayı istemediği halde kendini yapmaya mecbur hissettiği şeyleri yapan insanlarla doludur. Oysaki böyle bir mecburiyet yoktur; sadece yetersiz somaestetik bilinç durumu vardır.⁴¹ İnsanlardaki yetersiz somaestetik bilincin yanı sıra, bugünkü felsefi beden konuşmalarına bakıldığında felsefi alanda da yeterli bir somaestetik bilinçten söz etmenin zor olduğu görülür. Çünkü düzenli beden egzersizleri yapılmasını öğütleyen günümüzdeki felsefi içerikli görüşler de, iddialarının hayata tutunması bakımından eksiktir. Shusterman'ın deyişiyle bu görüşlerin "pragmatik oryantasyonu" yoktur. Çünkü bunların hiçbiri insanların doğrudan gelişmiş beden pratiği disiplinine çevirebileceği bir şeyden söz etmemektedir. İşte gerek somaestetik bilinç konusundaki, gerekse bedenin pragmatik oryantasyonu konusundaki bu eksiklik, ancak hem teorik hem de pratik bir disiplin olan somaestetik ile giderilebilecektir.⁴²

Shusterman somaestetikğin üç temel boyuta sahip olduğunu ileri sürer: (1) *Analitik Somaestetik*, bedensel algıların ve egzersizlerin temel doğasını, onların bilgimizdeki ve gerçeğin yapılanmasındaki rolünü tanımlar; (2) *Pragmatik Somaestetik*, kuralcı bir karaktere sahiptir, bedensel gelişme için özel metotlar sunar ve karşılaştırmalı kritiğini yapar fakat standart beden ölçüleri dayatmaz⁴³;

41 Günümüzde kendilerini kronik bir şekilde mutsuz ilan eden insanların birçoğunun mutsuzluğunun temelinde de, kanımca böyle bir durum vardır. Bilişsel düzlemde istemediği bir şeyi yapmak zorunda olmadığını kavrayan ve pratik düzlemde de iradesini bedenine etkin kılmayı başarabilen bir insan, ne istemediği bir davranışta bulunur ne de istemediği bir seçim yapar.

42 Shusterman, Richard, 2000a, *a.g.e.*, s. 267-270.

43 Bu nedenle somaestetik, daha önce de belirtildiği gibi, günümüz reklam endüstrisinin tüketim amaçlı kullandığı abartılı pazıların kaba görüntüsüne indirgenemez.

(3) *Pratik Somaestetik*, söylemekle değil uygulamakla ilgilenen bu pratik boyut da kendini tanıma ve kişisel bakımla ilgilenen kapsamlı bir felsefi disiplin olarak algılanan somaestetikğin önemli pratik boyutu olarak iş görür.⁴⁴ Ona göre analitik, pragmatik ve pratik somaestetikğin üçünü birden somaestetik alanda bir araya getirmek gerekir. Analitik somaestetik daha çok betimsel, pragmatik somaestetik daha çok kuralcı ama her ikisi de söyleysel bir şekil alırken, pratik somaestetik doğrudan bedensel pratikte yer alır. Betimsel ve teorik bir girişim olan analitik somaestetik, “zihin-beden meselesiyle ilişkili olan zihin felsefesindeki geleneksel başlıkların, ontoloji ve epistemolojinin ve bilinç ve harekette somatik faktörlerin rolünün” yanı sıra, “kalıtsal, sosyolojik ve kültürel analizleri” de inceler. Genelde betimsel olan analitik somaestetikğin tersine normatif bir yapıya sahip olan pragmatik somaestetik de, “somatik gelişmenin belirli metotlarını önermekte ve onların karşılaştırılmasını, anlatımını ve eleştirisini” içermektedir. Son olarak pratik somaestetik ise, “somatik öz-gelişmeyi hedefleyen disiplinli, reflektif ve fiziksel pratiğin programlarını” kapsamaktadır.⁴⁵

Shusterman’ın düşüncelerinde bu şekilde özetlenebilecek somaestetik, felsefi bir disiplindir ve estetik, mantık gibi felsefenin bağımsız bir alt disiplini olarak ele alınmalıdır; fakat başlangıç olarak estetik içinde ele alınmasında da herhangi bir sakınca yoktur.⁴⁶ Yine de o, şimdilik estetik içinde ele alınabileceğini belirttiği bu yeni disiplinin ileride felsefenin bağımsız bir alt dalı olarak kabul görmesini ümit ettiğini de ifade eder.⁴⁷ Çünkü duysal takdiri keskinleştirmek için bir egzersiz metodu öneren somaestetik, bilinen anlamıyla estetik mevcut sınırlarını aşmaktadır.

Sonuç olarak, Shusterman’ın somaestetik görüşü ilk bakışta tamamen yeni ve ezber bozan bir iddia gibi görünse de, aslında pek çok ögesi Konfüçyüsçülük gibi Doğu-Asya bilgeliğine, antik Yunan felsefesine ve William James, John Dewey gibi 20. yüzyılın önde gelen bazı düşünürlerine dayanmaktadır. Ancak, Shusterman farklı zamanlarda farklı felsefelerde adlandırılmaksızın ve daha çok başka bir şey hakkında konuşurken bahsi geçen bu konuyu kendi başına ele alarak açığa çıkarmış, derinlemesine inceleyip, sistemli bir teori halinde felsefe dünyasına sunmuştur. Şimdiye kadar anlatılanlardan da anlaşılabilceği gibi so-

44 Shusterman, Richard, 2000a, *a.g.e.*, s. 271-275.

45 Shusterman’a göre, somaestetikği bu üç boyutuyla da incelemiş olan Dewey, James’in de etkisiyle beden-akıl bütünlüğüne her zaman bağlı kalmış, hatta uzunca bir süre kendi kendisini somut pratik egzersizlerle eğittiği için sağlıklı ve uzun bir ömre sahip olmuştur -ki, yirmi seneden fazla bir süre kendisini Alexander tekniğindeki pratik beden egzersizleriyle eğittiğini, 90 yaşına yaklaştığı yıllarda da devam eden sağlığını bu tekniğe borçlu olduğunu açıkça söylemekten kaçınmadığı da bilinmektedir (Shusterman, Richard, 2000a, *a.g.e.*, s. 280).

46 Shusterman, Richard, 2000b, *a.g.e.*, s. 263-278.

47 Shusterman, Richard, 2011, *a.g.e.*, s. 347-360.

maestetik, estetiğin bilinen anlamdaki kapsamının dışına çıkmış, felsefenin antik çağdan bu yana ulaşmayı arzuladığı amaçların başında gelen “*Kendini bil!*” mottosunun gerçekleşmesinin bir yolu olmuştur. Bu haliyle yalnızca estetik için değil, tüm felsefe için çok önemli bir anlam taşıyan somaestetik, işte tam da bu nedenle Shusterman tarafından felsefeye yeni bir disiplin olarak sunulmuştur.

ÖZ

SOMAESTETİK FİLOZOFU SHUSTERMAN:

Kendini Bilmenin Bir Yolu Olarak Somaestetik

Richard Shusterman, günümüzde pragmatik estetiğin en önemli temsilcisi olup, felsefe alanına yeni bir disiplin olarak ‘somaestetik’i sunar. Ona göre, estetik tarihi boyunca bedenin estetik deneyimdeki rolü hep görmezden gelinmiştir. Oysa tüm estetik algı ve beğenilerimizin temelinde bedenimiz bulunur. Eğer “kendini tanıma” felsefenin bilişsel amaçlarından biri ise, bilginin bedensel boyutu göz aradı edilemez. Ahlakî bir davranışta bulunurken gerçekleştirdiğimiz hareketler beden tarafından yapıldığı için etik alanda da bedensel boyut inkâr edilemez. Somaestetik, bedensel deneyimlerimizin disiplini yoluyla etkili bir iradenin kazanılmasını sağlayarak, insan olarak imkânlarımızı tanımamıza ve bu imkânlardan istediklerimizi gerçekleştirmemize yardımcı olur.

Anahtar Sözcükler: Estetik, Pragmatik Estetik, Somaestetik

ABSTRACT

SHUSTERMAN PHILSOPHER OF SOMAESTHETICS:

Somaesthetics As A Way Of Knowing Oneself

Richard Shusterman is the most important representative of pragmatic esthetic today and presents “somaesthetics” to philosophic field as a new discipline. According to him, the role of body in esthetic experience has always been ignored throughout the history of esthetic. However, our body lies in the base of all our esthetic perceptions and admirations. If “knowing oneself” is one of the cognitive aims of philosophy, physical dimension of knowledge cannot be denied. Since the activities we perform while committing an ethical action are carried out by the body, the physical dimension of ethics cannot be denied. Somaesthetics helps us to identify our possibilities as a human and to realize what we want through these possibilities by ensuring an effective willpower is obtained through the discipline of our physical experiences.

Keywords: Aesthetics, Aesthetics of Pragmatic, Somaesthetics

KAYNAKLAR

- Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Çev. Saffet Babür, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1988.
- Dewey, John, *Art as Experience*, New York, Capricorn Books, 1958.
- Dewey, John, "Having an Experience," *The Problems of Aesthetics*, Eliseo Vivas and Murray Kriger(ed.), New York, Holt, Rinehart and Winston, s. 325-343, 1966.
- Jackson, Philip W., *John Dewey and the Lessons of Art*, New Haven and London, The United States of America, Yale University Press, 1998.
- James, William, "What is an Emotion?," *The Emotions*, Knight Dunlap(ed.), The United States of America, Williams and Wilkins Company, s.11-33, 1922.
- James, William, *The Principles of Psychology*, The United States Of America, The President and Fellows of Harvard College, 1981.
- Maus, Fred Everett, "Somaesthetics of Music", *Action, Criticism and Theory for Music Education*, Wayne Bowman(ed.), The refereed journal of the Mayday Group, Vol. 9, No. 1, 2010.
- Platon, *Devlet*, Çev. Sabahattin Eyuboğlu-M. Ali Cimcoz, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1992.
- Platon, *Timaios*, Çev. Erol Güney-Lütfi Ay, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2001.
- Sartwell, Crispin, *Yaşama Sanatı Dünya Tinsel Geleneklerinde Gündelik Hayatın Estetiği*, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2000.
- Shusterman, Richard, *Pragmatist Aesthetics Living Beauty, Rethinking Art*, Second Edition, New York, Rowman&Littlefield, 2000a.
- Shusterman, Richard, *Performing Live Aesthetic Alternatives for The Ends of Art*, London, Cornell University Press, 2000b.
- Shusterman, Richard, *The Pragmatist Aesthetics of Richard Shusterman: A Conversation*, Günter Leypoldt (röportaj), From: Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik: A Quarterly of Language, Literature, and Culture, 48:1, 57-71, 2000c.
- Shusterman, Richard, *Body Consciousness A Philosophy of Mindfulness and Somaesthetics*, New York, United States of America, Cambridge University Press, 2008.
- Shusterman, Richard, "The Pragmatist Aesthetics of William James", *British Journal of Aesthetics*, Oxford University Press, vol. 51, number 4., s. 347-361, 2011.
- Türer, Celal, *Pragmatik Estetik: John Dewey'in Sanat Felsefesi*, Kayseri, Laçın Yayınları, 2009.
- Wood, Robert E. , *Placing Aesthetics: Reflection On The Philosophic Tradition*, Ohio University Press, 2000.
- <http://www.nisanyansozluk.com>
- http://www.lion-gv.com/v08/shugyo/html/what_is_shugyo.html.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Shusterman.